

OD ANARHOKAPITALIZMA DO TEORIJE REPUBLIKE

*Aleksandar Savanović, Teorija Republike, Banja Luka: Fakultet
političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, 2019*

Knjiga je rezultat kontinuiranog istraživanja i naučnoteorijskog rada u području liberalizma i kontraktualizma koji traje još od knjige Anarhokapitalizam (Savanović, 2011), ali je takođe i izraz višegodišnjeg praktično-političkog angažmana autora kroz različite aktivnosti.

Knjiga je strukturisana u tri osnovna poglavlja koja predstavljaju „misaonu deskripciju geneze političke zajednice: prirodno stanje, društveni ugovor [ustav] i postkonstitutivnost“. (Savanović, 2019: 11). Iz ovoga je jasno da djelo pripada tradiciji kontraktualističke interpretacije političke zajednice, i u tom smislu je bez sumnje u skladu sa sada dominirajućom modom u političkoj teoriji: kako sam autor naglašava „renesansa ugovorne teorije države počinje od 1970-ih i traje sve do danas“ (Savanović, 2019: 17). Ono što knjigu dodatno klasifikuje jeste jaki „aksiomatski“ status koji pripisuje prirodnim pravima, što nije nužno, a nije ni dominantno stanovište u savremenom kontraktualizmu. Mnogi značajni autori uzimaju drugačije polazište za izgradnju kontraktualističke formule (Perelman, 1980: 44; Hayek, 2013: 21; Raz, 1995: 43; Honohan, 2002: 206). „Sidrišni“ aksiom Teorije republike jeste da bez postuliranja „prirodnopravne premise“ nije uopšte moguće izvesti ideju ustavotvorne skupštine: „Ako akteri ne priznaju bazična prava jedni drugima, onda nije moguće ne samo voditi, već ni započeti proces društve-

nog ugovaranja na ustavotvornoj skupštini“ (Savanović, 2019: 39). Prvo poglavlje knjige u svom najvećem dijelu predstavlja razradu ovog okvira, kao i kritičku polemiku sa nekim ključni kontrargumentima, kakvi su „paradoks tolerancije“, „paradoks dobrovoljnog ropstva“, propozicija „neutralnosti“ političkog sistema, te utilitaristički i evolucionistički argumenti.

Drugo poglavlje knjige posvećeno je razradi ključnih kontraktualističkih pojmova iz perspektive „prirodnopravne preambule“. S obzirom na to da je Teorija republike djelo koje predstavlja verziju kontraktualističke doktrine, jasno je da je pojam pristanka „kardinalan“ i „esencijalan“ (Savanović, 2019: 94) za njeno ustrojstvo. Stoga autor posvećuje detaljnu pažnju ovom važnom ali problematičnom političkoteorijskom pojmu, i to je jedan od najvažnijih doprinosa ove knjige. Ne samo što se jasno uspostavlja definicija ovog „problematičnog“ termina i pojma već se do detalja analiziraju mnogobrojne teorijske nejasnoće koje taj pojam uključuje. Odličan primjer je razrada tzv. „prećutnog“ pristanka, problema „prinudnog“ pristanka, te neke specifične situacije kao što je povlačenje pristanka ili, naročito zanimljivo, razmatranje situacije „nesaglasnosti“. Ono što u Teoriji republike posebno privlači jeste intencija autora da ove visokoapstraktne i teorijske pojmove tretira kroz prizmu praktičnopolitičkih situacija. Tako na primjer, situaciju

povlačenja pristanka analizira na primjeru „teorije secesije“, pokazujući kako kontraktualistička doktrina pruža odličnu platformu za razumijevanje i tretman ovih za praksu politike vrlo teških situacija. Jednako interesantno je poglavlje „Teški slučajevi“ u kome autor pokazuje kako se iz perspektive teorijskog okvira sastavljenog od dvije polazne pretpostavke: prirodnih prava i društvenog ugovora, mogu tretirati neki „teški“ slučajevi koji se često pojavljuju kao „kontroverzni“ pred ustavnim ili vrhovnim sudovima. Takvi su na primjer abortus, eutanazija, prostitucija i sl. Autor pretenduje da obrazloži „logiku“ i „ideju vodilju“ koju „sudovi zadnje instance“ jedne republike treba da slijede u tretmanu ovih slučajeva (Savanović, 2019: 199).

Treće poglavlje predstavlja razradu ovih bazičnih principa kroz institucije izvršne vlasti. S obzirom na to da je u Teoriji republike kao ključno pitanje političke teorije označen „odnos između moralne autonomije pojedinca i suvereniteta države“ (Savanović, 2019: 12), autor fokus usmjerava na analizu onih institucija koje su izvor ključnih nejasnoća o ovom pitanju. Tako se kao „klimaks teorije republike“ izdvaja „problem diskrecionog ovlaštenja“ – tj „problem finalnog arbitratora“ u jednoj političkoj zajednici. Radi se o sljedećem: ako je jasno da „hobsov izazov“ (Savanović, 2019: 213) „nedjeljivosti“ suverena postoji u svakom političkom sistemu koji mora donositi izvršne odluke, tada se postavlja pitanje logičke konsistentnosti bilo kakve ideje kontrole ovog organa vlasti. Svaki drugi organ ili institucija koji bi imali ovlast da verifikuju odluku/presudu finalnog arbitratora bili bi zapravo suveren. To je „tipična greška beskonačne regresije“ (Savanović, 2019: 219). Autor na koncizan način izlaže teorijski doktrinu koja pokazuje zašto „sud zadnje instance“ u republici „nikada ne može postati hobsovski suveren“: jer nema instru-

mente izvršne prinude. Zato odluka suda „ne smije i ne može biti volunтарыstičка“ (Savanović, 2019: 228) ako želi da bude provedena u praksi. U poglavlju „diskreciono ovlaštenje“, kao i u poglavlju „ustavni sud“ razrađuje se čitav niz važnih argumenata u prilog ovom stanovištu. Značajan prostor posvećen je i razmatranju odnosa demokratije i republike i mjestu i ulozi koju demokratski mehanizmi (pravilo većine, model predstavnika, mandatnost itd.) imaju unutar jedne republike. Autor zauzima provokativnu „rusoovsku“ poziciju da „demokratija ni na koji način nije jedina forma republike. Nema ništa u pravilu većine što bi ga učinilo specijalnim u odnosu na druge forme donošenja odluka“ (Savanović, 2019: 256). Naprotiv, autor smatra da je bazična „intencija“ republike u „kontravećinskim osiguračima“. Poglavlje „tiranija većine“ posvećeno je preciznom definisanju i uspostavljanju tog pojma, kao i jasnom „markiranju oblasti na koje se pravilo većine može primijeniti“ (Savanović, 2019: 267). Kako je Teorija republike kombinacija prirodnopravne doktrine i teorije društvenog ugovora, jasno je da je jedno od ključnih pitanja na koje mora odgovoriti sljedeće: kako se vlada treba ponašati u situaciji kada bi poštovanje ustava i prava ugrozilo život građana (Savanović, 2019: 285), a ako je svrha izlaska iz prirodnog stanja „prirodni zakon samoodržanja“? Da li vlada ima ovlast „prerogative“: da djeluje protivustavno i krši prava građana? Autor vrlo jasno specifikuje uslove po kojima se to ovlaštenje koristi u jednoj republici. Na kraju, analiziraju se forme „povlačenja pristanka“ koje su ključne za „postkonstitutivnu fazu: „tiranacid“ i „građanska neposlušnost“, koje su naročito aktuelne u svjetlu iskustava obojenih revolucija. Autor pokazuje da republikanski politički sistem dopušta i uključuje u sebe ove modele političkog djelovanja, ali vrlo precizno specifikuje uslove pod kojima

se to može događati.

Na kraju, završno poglavlje posvećeno je „neteorijskim“ tj „ideološkim“ osporavanjima doktrine iz Teorije republike. Knjiga sadrži i imenski i pojmovni registar.

U cjelini, Teorija republike predstavlja jedno sveobuhvatno izlaganje kontraktualističkog konstitucionalizma. Kao takvo od značaja je za srpsku političku misao, koja nema veliki broj djela iz ove tradicije političke misli, i gotovo da se na prste jedne ruke mogu nabrojati djela tog tipa. Jednako tako, republikanizam nije dominantna politička forma u političkoj istoriji srpskog naroda, pa djelo i sa stanovišta političke prakse predstavlja važan doprinos. Naročito imajući u vidu da se knjiga na bavi „istorijom republikanizma“, već „izlaže jednu preciznu teoriju republike“ (Savanović, 2019: 18). To je teorija liberalnog republikanizma, i autor naglašava

distinkciju te vrste republikanizma kako prema klasičnim formama republike (Rim, Venecija), tako i prema „sada dominantnoj“ verziji „građanskog republikanizma“ (civic republicanism) (Pettit, 1997; Pettit, 2012; Honohan, 2002). Ali Teorija republike nije samo značajna kao teorijski deskriptivni spis. To je i provokativno djelo koje „problematizuje neke konvencionalno široko prihvaćene formule ili bolje rečeno formulacije, poput one o suverenosti države, demokratije kao vladavine naroda i ustava kao najvišeg pravnog akta; tvrdeći: suveren je narod *a ne* država; vladavina naroda je republika – demokratija je tek vladavina većine; ustav ne može biti shvaćen na ispravan način kao striktno pravni akt – to je primarno *politički* ugovor.“ (Savanović, 2019: 18). Upravo su ove teme zapravo ključni doprinos knjige, a isto vreme i njen najproblematičniji dio.

Mr Željko Budimir, viši asistent
Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Banjoj Luci

Reference:

Hayek F. (2013), *Law, Legislation and Liberty*, Routledge, London.

Honohan I. (2002), *Civic Republicanism*, Routledge, London.

Perelman C. (1980), *Justice, Law, and argument – Essays on Moral and Legal Reasoning*, Reidel Publishing Company, Boston.

Pettit P. (1997), *Republicanism – A Theory of Freedom and Government*, Clarendon Press, Oxford.

Pettit P. (2012), *On the People's Terms – A Republican Theory and Model of Democracy*, Cambridge University Press.

Raz J. (1995), *Ethics in the Public Domain – Essays in the Morality of Law and Politics*, Clarendon Press, Oxford.

Savanović A. (2019), *Teorija Republike*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka.

Savanović A. (2011), *Anarhokapitalizam*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka.

